

Dějiny slovenské etnologie

Slovensko a Slováci V

Miroslav Válka
Ústav evropské etnologie

Počátky slovenské etnologie (národopisu, etnografie)

- Analogické vývojové etapy s vývojem oboru ve střední Evropě (osvícenství – romantismus – pozitivismus – funkcionalismus – historický materialismus (po 1948) – antropologizace etnologie (po 1989))
- Osvícenství - nový vztah k lidu (venkovské obyvatelstvo), jádro národa, reformy (josefinismus), rozvoj vědy (přírodní, společenské)
- Péče o lid – racionalizace zemědělství, vzdělávání lidu (boj proti pověrám)
- Samuel Těšedík: *Der Landmann in Ungarn* (Pešť 1784) – modernizace zemědělství, regulované vesnice (Sarvaš)
- Juraj Fándly: *Pil'ný domajší a poľní hospodár* (4 sv., 1792–1800) – obdělávání půdy, chov zvířat (pověry)

Osvícenská etapa

- Cestopisná literatura domácí a zahraniční – zaměření přírodovědné a kulturněhistorické (včetně lidové kultury – odlišné hodnocení lidu – zbojnický národ, podnikaví jako Angličané)
- Viera Urbanová: *Počiatky slovenskej etnografie*. Bratislava 1970 (výbor)
- Souvisí s rozvojem vlastivědy a zemským (uherským) patriotismem. Přední představitel **Ján Čaplovič** (1780–1847), právník, tajemník biskupa v Pakraci, ředitel panství na Pod. Rusi. Autor 450 vlastivědných příspěvků – o Slavonii, o Slovácích (morální kvality)

Ján Čaplovič

- *Gemelde von Ungarn* I, II (Pešť 1829) – etnografie Uher, syntéza dosud vydaného materiálu
- Plán monografií jednotlivých národů v Uhrách (Slováci, Rusíni, Rumuni, Židé, Cikáni ad.)
- Upřesňoval obsah etnografického bádání (omezení historických a geografických kapitol)
- *Ideen zur Disposition einer Ethnographie* (rkp.) – národ politický (uherský) x etnický (Maďaři, Slováci ad.). Zastánce uherského patriotismu. Uhry = Evropa v malém. Preferuje studium současného života (ne starožitnosti).

Jan Kollár – Pavel Josef Šafařík

- Představitelé slovenského národního obrození:
 - 1) Myšlenka slovanské vzájemnosti
 - 2) Péče o jazyk a literaturu
 - 3) Historické práce (starožitnosti, mytologie)
 - 4) Sběr lidových písní (Herder, Karadžić, Čelakovský, Sušil, Erben)
- *Písně světské lidu slovenského v Uhřích I,II* (1823, 1827) – P. J. Šafařík, J. Kollár, Jan Blahoslav – estetické zásady
- *Národné spievanky čili Písně světské Slováků v Uhřích I,II* (1834-35) – dílo J. Kollára – opustil estetické zásady, píseň projev lidového života

Pavel Josef Šafařík (1795–1861)

- Slavista, profesor v N. Sadu, redaktor ČČM, knihovník v univ. knihovně v Praze
- *Slovanské starožitnosti* (Praha 1836-37) – místo Slovanů v evropské kultuře a historii
- *Slovanský národopis* a mapou Slovanů (1842) – rozdělení Slovanů podle jazyka, statistika, literatura
- Časopisecké práce (mytologie, lidová píseň
- Osobnost české a slovenské vědy národního obrození, zakladatel slavistiky

Jan Kollár (1793–1852)

- Idea slovanské vzájemnosti – sb. Hronka (1836)
- *Über die literarische Wechselseitigkeit zwischen den verschiedenen Stämmen und Mundarten der slawischen Nation* (Pešť 1837)
- Inspirace ke kulturním aktivitám a vzájemnému poznávání, ne panslavismus
- Mytologické práce – snaha dokázat starobylost Slovanů, fantastické závěry nepodložené reáliemi, analýza jazyka (etymologie), lidové podání jako pramen
- Literární dílo *Slávy dcera* (Pešť 1832) – mytologické vysvětlivky

Štúrovci (romantismus)

Ľudovít Štúr (1813–1853)

- Ideová východiska – německá filosofie (J. G. Herder, Wilhelm Friedrich Hegel), UNI v Halle
- Lid – základ národa
- Kodifikace spisovné slovenštiny (1843)
- Zájem v lidovou slovesnost – doklad starobylosti a svébytnosti národa (základ folkloristiky)
- *Prostonárodné zábavníky* (10 sv.) – vznikly na ev. lyceích v Bratislavě (od 1842) – pohádky, písně, pořekadla, hry

Sběratelé lidové slovesnosti

Samuel Reuss (1783–1852) – studium evang. teologie v Jeně, farář v Revúci, superintendent

- Zájem o historii a archeologii ho přivedl ke studiu pohádek – historický pramen
- Codex revúcky A, B, C (1840-43) – rkp. sbírka
- Komentář k lid. pohádkám (kouzelným) - vznikly v 8.-12. stol., umožňují poznat kulturu a život lidu, instrukce jak sbírat (věrně a šetrně), napravování (z variant ideální verze), poznámky k pochopení
- Reussovy sběry publikovány jinými autory

Sběratelé lidové slovesnosti

- *Slovenskje povesti* (1845) – Janko Francisci Rimavský - pohádky zobrazují minulost národa, život domácí, společenský, občanský, náboženský
- Božena Němcová: *Slovenské pohádky a pověsti* (1857-58) – vlastní zápisy i od přátel (Reuss, Francisci)
- Poslání odborné i buditelské (vzájemnost)
- Cestopisné obrazy ze Slovenska publikovala časopisecky (ČČM, Lumír, Živa)

Pavol Dobšinský (1828 – 1885)

- Nejvýznamnější vydavatel, ev. kněz (Drienčany)
- *Slovenské povesti* I-VI (1858-61) – upevnění spisovné slovenštiny, buditelský záměr

1863 – založení Matice slovenské (národní kulturní organizace) – sběr lidové slovesnosti pod vedení P. Dobšinského

- 1875 – zrušení MS (slovanská propaganda)
- *Prostonárodnie slovenskie povesti*, 8 sv. (1880-1883) – 90 pohádek, obraz slovenské vypravěč. tradice, jeden styl (úpravy), zachoval ideovost, typizace (jako K. J. Erben), základní slov. sbírka

Muzeálna slovenská spoločnosť

- Nová etapa ve vývoji – zájem o jevy materiální kultury (oděv, výšivka, lidový dům, nástroje)
- 1893 – založena v Martině jako vědecko-muzejní spolek vlastivědného zaměření zásluhou Andreje Kmet'a (1841-1808)
- Vznik první oborové bibliografie (Ludovít Rizner)
- Publikační platforma: *Sborník MSS* (od 1896) a *Časopis MSS* (od 1898)

Pavol Socháš (1862-1941)

- Malíř, fotograf, publicista, referent pro národopis SMM, účast na NVČ 1895 v Praze, text o slovenských krojích ve sborníku (1897)
- Fotografické dílo (alba): *Slovenské ľudové ornamenty* (od 1892), *Slovenské kroje*, *Slovenské album*
- Martin Slivka: *Pavol Socháš*. Martin 1985.

První monografické práce:

Karol Medvecký: *Detva* (1895)

Júlis Bodnár: *Myjava* (1911)

Československá republika

- Obnovení Matice slovenské, aktivizace MSS, profesionalizace oboru – K. Chotek profesor obecného národopis na UK v Bratislavě (1921)
- *Cerovo. Národopisná studie* (NVČ 1906)
- *Program slovenského národopisného soupisu* (1924)
- *Československá vlastivěda, Národopis*. Praha 1936 (s D. Stránskou)
- Sbor pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi – vede K. Chotek, plánována encyklopedie Slovenska
- Výzkumy D. Stránské (Poruba, Tatry)

Antonín Václavík (1891–1959)

- *Podunajská dedina v Československu* (1925) – lokální monografie o Ch. Grobu
- *Tradície ľudovej drevorezby* (1936) funkčně-strukturální analýza pracích pístů a val. desek
- *Slovenské palice* (1936/1937) – zastánce produkčního směru (x recepční), autochtonnost lidového umění a nezávislost na stylovém umění

Vilém Pražák (1889–1976) – žák K. Chotka

Slovenské lidové výšivky (1935) – historická metoda, hledá předlohy ve vzornících

Práce z oblasti slovenského lidového stavitelství (Čičmany)

Slovenský štát (1939–1945)

- Výuka oboru na UK – po V. Pražákovi s P. Bogatyrjovi – Bruno Schier
- Rudolf Bednárík: *Duchovná a hmotná kultúra slovenského ľudu* (T. Sv. Martin 1943) – svazek v rámci Slovenské vlastivedy (faktografie)
- Výzkum lidové kultury v rámci MS
- Periodikum: *Národopisný sborník MS.*

Vývoj po 2. světové válce

- Komplexní a systematický etnografický a folkloristický výzkum
- Výuka oboru – 1947 Národopisný seminář (vede R. Bednárik) – 1969 Katedra etnografie a folkloristiky (ved. J. Podolák, od 1970 J. Michálek, L. Dropová, M. Leščák, M. Botíková) – 1968 Kabinet etnologie (výzkumné pracoviště), Seminarium ethnologicum (mezinárod.semináře)
- Publikační platforma – *Ethnologia slavica* (1969)
- Institucionalizace oboru – Národopisný ústav SAV (1946, navazuje na činnost národopis. odboru MS) – 1951 zrušen (buž. nacionalismus)

Vývoj po 2. světové válce

- 1953 – Národopisný kabinet, 1955 – Národopisný ústav (ředitel J. Mjartan, B. Filová) Ústav etnógie SAV (od 1994 M. Leščák, D. Ratica, G. Kiliánová, T. Podolinská)
- 1953 – ústavní časopis *Slovenský národopis* (vývoj koncepce od tradiční kultury k současné spol. problematice). Redakce (ředitelé ústavu, výkonný redaktor, redakční rada)

Syntetické práce:

Lidová kultura. Československá vlastivěda 3. Praha 1968.

Die slowakische Volkskultur. Bratislava 1972

Syntetické práce

- *Etnografický atlas Slovenska*. Bratislava 1990. Red. S. Kovačevičová.
- *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1,2*. Eds. J. Botík a P. Slavkovský. Bratislava 1995.
- Edice *Klenotnica slovenskej ľudovej kultúry* – monografie, NÚ SAV, do 1967

Regionální monografie

- *Banická dedina Žakarovce*. Bratislava 1956.
- *Horehronie. Kultúra spôsob života ľudu, ľudové zamestnania I–III*. Bratislava 1969, 1974, 1988.
- *Hont. Tradície ľudovej kultúry*. Martin 1988.
- *Liptov v ľudovej kultúre*. I. Zuzkinová. 2014.

Monografie (tematické)

- Agrární problematika – V. Urbancová, J. Podolák, P. Slavkovský
- Vinařství – E. Kahounová-Drábiková
- Pastýřství (salašnictví) – J. Podolák, I. Zuzkinová
- Lidová výroba – E. Marková, I. Pišútová, A. Pranda
- Lidová strava – R. Stoličná
- Lidový oděv – J. Markov, J. Pátková, V. Nosál'ová, S. Kovačevičová
- Lidová architektura – J. Botík, J. Kantár, M. Sopoliga, S. Švecová, I. Thurzo, L. Mlynka
- Folklor – C. Zálešák, St. Důžek, M. Leščák

Literatura

- Viera Urbancová: *Počiatky slovenskej etnografie*. Bratislava 1970.
- Viera Urbancová: *Slovenská etnografia v 19. storočí. Vývoj názorov na slovenský ľud*. Martin 1987.
- *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska 1,2*. Eds. J. Botík a P. Slavkovský. Bratislava 2011.
- Z. Beňušková – M. Jágerová – K. Nádaská: *Dejiny slovenskej etnológie v 20. storočí*. 2014
- Ján Botík: *Etnická história Slovenska*. Bratislava 2007

Literatura

- Zuzana Beňušková: *Tradičná kultúra regionov Slovenska*. Bratislava 2005.

Z á v ě r

Slovenská etnologie (etnografie) průběžně reagovala na vývoj diskurzu oboru na evropském kontinentu a je pro českou etnologii v mnohém stále inspirativní.